

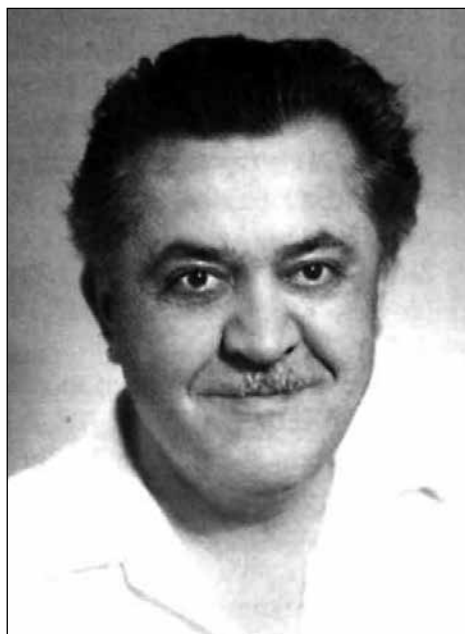
V spomin Cirilu Zupancu

(1925–2016)

Če se izpostaviš očem družbe, vedi, da je ta dokaj kritična, pa tudi pristranska. V njej preživiš in uspevaš le s svojim zavzetim, poštenim in odgovornim delom, v zavesti, da ti ne bo nihče nič podaril in da imaš v resnici samo tisto, kar si s trdim delom ustvaril sam.

Na lepo sončno nedeljo, 25. septembra 2016, smo na novogoriško pokopališče pospremili na zadnjo pot znanega rojaka, pravega Železnikarja Cirila Zupanca, p. d. Lokačevega Cirila, ki je v visoki starosti 91 let preminil 20. septembra v Domu za onemogle v Mariboru, kamor se je vsled oslabelosti umaknil pred letom dni.

Rodil se je 29. marca 1925 kot prvorojenec očetu Štefanu, sedlarju in tapetniku, in materi Mariji, roj. Okorn, prodajalki in gospodinji. Otroštvo je preživel v času velike gospodarske krize in z njo povezanega splošnega pomanjkanja, odraščal v obdobju

zavedanja slovenstva, dozoreval v času in pogojih, ki jih je vsiljevala druga svetovna vojna in po njej obnova in graditev opustošene domovine. Vse to ga je gnetlo in oblikovalo v klenega, visoko razgledanega, ustvarjalnega in zrelega človeka, raziskovalca in pisca.

Za učenje izredno nadarjen se je po še ne dokončani osnovni šoli odločil za študij na klasični gimnaziji v Ljubljani, kjer je dokončal štiri razrede. Nadaljnje šolanje mu je prekinila vojna s prihodom okupatorja in z njegovo zasedbo Ljubljane.

Konec leta 1942 se je vrnil domov in se že junija 1943 pridružil partizanom. Postal je borec Selškega bataljona Gorenjskega odreda. Le mesec dni zatem je bil premeščen v Gradnikovo brigado in nato v septembru 1943 v Dolomitski odred. Ob formiranju Briško-Beneškega odreda je bil dodeljen tej enoti in z njo opravil njen prvi pohod v Benečijo. Ta pohod je nanj napravil močan vtis. Srečanje z zamejci ga je zaznamovalo za vse življenje. Benečija in njeni ljudje so ga zasvojili, njim se je poslej razdajal, jih dramil in vzpodbujal v njihovi dremavosti stoletnega zatiranja. Učil se je njihovega jezika, njihovega dialekta, ki je v zgradbi jezika zaostajal za polnih sto let. Postal je tolmač, koristen obema stranema. Dokaj uporaben inteligent je bil v septembru 1944 dodan zalednim vojaškim oblastem. Poslej je opravljal različne dolžnosti v različnih organih in krajih. Konec vojne je dočakal s činom poročnika na dolžnosti komisarja mesta Bovec. Sledile so vedno nove premesitve in zadolžitve, katerih vseh področje pa je bila Primorska. Postal je pravi Primorec.

V tistem času je dokončal svoje v Ljubljani začeto izobraževanje. Vojska pa je terjala svoje. Poslan je bil na izobraževanje na višjo vojno akademijo v Beograd, kjer je pridobil čin majorja pehote. Le štiri leta zatem je napredoval v čin podpolkovnika in bil v tem činu v letu 1965 upokojen. S tem je bil del življenja, kamor ga je pahnila vojna, zaključen.

Z upokojitvijo pa se je šele prav razživel. Ostal je med svojimi Primorci. Privzel si je nov dom, Novo Gorico. Tam je preživel preostanek življenja. Tu je preživel svoja najbolj plodovita leta. Kot civilist z

bogatimi izkušnjami se je zdaj ves posvetil publicistiki. Ni pa mogel iz svoje kože. Osnovna tematika njegovega dela je bil še vedno osvobodilni boj. Njegov osrednji zapis dogajanja v času NOB v naši dolini je bil objavljen v Zborniku Selška dolina. Ta zgoščeni prikaz je kasneje razčlenil v Loških razgledih v naslednjem zaporedju: Iz dnevnika Lokačeve mame, Spomini Matevža z Rudnega, Okupacija Selške doline, OF kot oblast v Selški dolini, Partizanske enote in borbe v Selški dolini, Porušene Dražgoše, Pionirski odred Ratitovec, Četrty bataljon Gorenjskega odreda, General polkovnik Karel Levičnik, Nekaj o borbah za severno mejo (1919–20).

Obdelal je tudi krajevno zgodovino in nam jo predstavil v zanimivih 51 člankih. Ob 500-letnici turških vpadov na slovensko ozemlje nam je v članku Turški križ opisal poskus njihovega vpada v Selško dolino ter odpor in zmago branilcev. Zbral in osvetlil je ustanovitev in delovanje Gasilskega društva Železniki, zbral in obdelal je podatke o gradnji, obnavljanju, pomenu in namenu krajevnih znamenj in kapelic. Ob urejanju krajevnega pokopališča je opisal dogodke, ki segajo daleč v preteklost v leto 1622. Tudi lipe na Racovniku so bile deležne njegovega zapisa.

Železniki – Racovnik, od koder je izhajal, je bil njegov sestavek z daljšo vsebino. Raziskal in opisal je tudi področje šolstva, tako v kraju kot izven njega. Odkril je, da je bila šola v kraju ustanovljena leta 1815, kar je za zgodovino kraja dokaj pomembno. Objavil ga je v posebnem članku ob dokazani 175-letnici šole v kraju. Vzporedno s tem odkritjem je ugotovil tudi ime ustanovitelja in prvega učitelja Mihaela Grošlja.

Na področju šolstva je še eno njegovih odkritij. Ena od osnovnih šol v Postojni nosi ime našega krajana dr. Antona Globočnika - Sorodolskega. Za njegovo prepoznavnost je napisal njegov obširen življenjepis z dodatkom rodovine Globočnik iz Železnikov. Pri tem delu je odkril nova dejstva. V določenem času sta na Postojnskem delovala dva brata Globočnika. Dr. Anton Globočnik - Sorodolski je bil okrajni glavar, brat Janez pa je bil župnik v Slavini,

obenem pa tudi šolski nadzornik. Izsledke je objavil v reviji Primorska srečanja.

Še ne dvajsetleten je bil spričo vojnih razmer iztrgan iz domačega okolja in prisiljen prestopiti takratno rapalsko mejo in se priključiti borcem v boju za svobode željno Primorske.

Takrat mladenič ni slutil, kako usoden bo zanj ta korak, kako drugačen od tedanjih mladostnih iluzij in načrtov bo izid. Dejstvo je bila vojska, ki je odtlej usmerjala njegovo življenje. Primorski in njenim ljudem se je zapisal in jim služil vso zrelo življenjsko dobo, polnih 70 let. Tudi njim je samega sebe razdaljal umsko in fizično.

Bil je aktiven dopisnik številnih njihovih časnikov in drugih izdaj, tako TV15, Primorskih srečanj, Primorskih novic, Primorskega dnevnika, Goriških srečanj. S posebnim občutkom, čustvenostjo in ljubeznijo se je občasno oglašal tudi zamejskim Slovincem v Benečiji v občasniku Matajur. S svojimi prispevki jih je skušal vzgajati v jeziku, krepiti njihovo zavest in pripadnost narodu (slovenstvu).

Naj poleg navedenih revij in časnikov, v katerih se je aktivno oglašal, omenimo le še pomembnejša dela:

- Zgodovinski članek o planinstvu na Primorskem v času treh obdobij: Avstrije, Italije in Jugoslavije.
- Dokaj dosledno je raziskal in objavil prispevek o partizanski saniteti na Goriškem s poudarkom na organizaciji službe v enotah 9. korpusa.
- Ob 30-letnici osvoboditve je skupnost slovenskih občin izdala jubilejni almanah Praznik slovenskih občin, tudi v njem je priobčen njegov sestavek o 9. septembru 1943, začetku goriške fronte, ki je podlaga novogoriškemu občinskemu prazniku.
- Zgodovinsko težo ima prav gotovo njegov članek, objavljen v reviji Goriška srečanja, v katerem utemeljuje priprave za izgradnjo Nove Gorice.

Za zbornik Vodnik po partizanskih poteh, v katerem so zbrani podatki o grobnicah in spomenikih NOB na Slovenskem, je zbral podatke za devet primorskih občin: Ajdovščino, Ilirsko Bistrico, Koper, Novo Gorico, Piran, Postojno, Sežano, Tolmin in Vipavo.

- Nekaj člankov z zgodovinsko tematiko je priobčil v Primorskem dnevniku in Jadranskem koledarju. V njih predstavlja Ciklostilno tehniko Matajur in Partizansko bolnišnico na Srednjem.
- V drugem Tolminskem zborniku predstavlja Ferda Kravanjo – Skalarja, tigrovca in borca NOV iz Čezsoče, pomnike NOB v občini Tolmin in naše planinstvo na Tolminskem in Bovškem.
- Njegove prispevke je zaslediti tudi v tretji knjigi Tolminskega zbornika in Goriškega letnika (1998–99), kjer obravnava logistiko partizanskih enot na Primorskem.
- V reviji Goriška srečanja je objavil kakih deset življenjepisov zaslužnih primorskih rojakov.
- Napisal je tudi nekaj samostojnih publikacij, tudi te na tematiko NOB. Iz navedenega je razvidno, da mu je bila tematika NOB zelo blizu, da je z njo živel in bil njen verodostojen zapisovalec.

Njegovo delo za to področje je prava zakladnica. Bil je eden od piscev, ki so zelo poglobljeno preučili tisti čas in takratne razmere, in to na zelo širokem prostoru. Bil je borec po srcu in to je bila vsebina njegovega življenja. Tak je tudi ostal.

Kljub toliki časovni odsotnosti se je še vedno počutil domačina, pravega Železnikarja. Pogosto se je vračal med nas in zvesto sledil dogajanju v kraju. Temu je posvetil tudi številne raziskave in jih objavljaval v tukajšnjih publikacijah. Tako je bil soustvarjalec Loških razgledov, bogatil jih je s svojim delom, prav tako tudi lokalno publikacijo Železne niti. Tudi v teh je ostal zvest in se ni oddaljil od svojih usmeritev. Vsi se rodimo nebojgli, taki tudi odidemo. Vmes pa, kakor je komu dano, po svojih močeh, po svojih nagnjenjih, po svojih doživetjih pišemo knjigo življenja. Ta je pri nekaterih bolj siromašna, pri drugih bogatejša. Njegova sodi med slednje. Vsaka stran v njej nudi svojo tematiko in je zato zanimiva in izredno bogata. V njej vidimo njega in izpovedanih 70 let njegovih doživetij, njegovega življenja, ustvarjanja in razdajanja.

Dano mu je bilo dolgo življenje. Njegova življenjska pot ni potekala brezplodno. Dosledno jo je izkoristil. Vse svoje umske in fizične moči je izkoristil v

pozitivnem delu in tako obogatil njegovo Primorsko in nas njegove krajanke.

Devet polnih križev življenja ni kar tako. Med cvetjem je rastlo tudi trnje. Kot čutečega človeka ga bolečina ni obšla, ni pa ga iztirila in odvrnila od dela. Čeprav ranjen v globino srca, ni popustil in je ostal zvest sebi.

Življenje ga je vodilo daleč od doma. V novem okolju si je ustvaril svoj dom, si ustvaril družino in domače ognjišče. Tam je preživel dovršen del svojega življenja. Nikoli pa ni pozabil na svoj rodni dom, na rodne Železnike. S pravo ljubeznijo zrelega moža se je vračal sem med nas njegove rojake. Z delom, če

upoštevamo samo Železnike, si je med nami postavil pomnik in se zapisal med tiste pomembne in nepozabne krajanke, ki smo jim dolžni vse spoštovanje. In trajen spomin.

Njegova bera je obilna. Vendar ni storil vsega, kar je imel v mislih. Energija je usihala. Življenje se je prevesilo v zaton. Devet križev je breme, ki se mu ni moč zoperstaviti. Ob upoštevanju tudi trnjeve, vendar tako uspešne življenjske poti pa je spomin vsekakor prijeten, težave pozabljene in napori poplačani. Bera je bila obilna. Pokojniku tako zdrave nature in bistrega duha velja vsa naša zahvala. Spomin nanj bo v kraju nepozaben – trajen.

Podatke pripravil Peter Polajnar

Zapis uredila Anja Čufar